

Sysmän kunta
kirjaamo@sysma.fi

Viite: Lausuntopyyntö 19.5.2022

Asia: Sysmä, Rapalan ranta-asemakaava, luonnosvaihe

Suunnittelualue sijaitsee Rapalan kylässä kiinteistöllä Rapala 781-413-1-143. Siihen sisältyy Rapalan kartanon alue, Päijänteen ja Rapalanlammen ranta-alueita sekä kaksi pientä Päijänteen saarta. Suunnittelualueen pinta-ala on noin 117 ha. Ranta-asemakaavan tavoitteena on osoittaa tilan ranta-alueille Päijänteen rantayleiskaavan suunnittelu- ja mitoitusperusteiden mukainen määrä rantarakennuspaikkoja. Lisäksi ranta-asemakaavalla pyritään kartanoalueen sekä Rapalanlammen arvokkaan kulttuurimaiseman ja rakennetun ympäristön arvojen säilymisen turvaamiseen ja siirtämään Rapalanlammen maisemallisesti arvokkaalle peltoaukealle Etelä-Sysmän rantayleiskaavassa osoitetut lomarakennuspaikat Päijänteen ranta-alueelle. Kaavan tavoitteena on myös mahdollistaa kartanoalueen kehittäminen asuin- loma- ja matkailupalvelujen alueena sekä huomioida tilan maa- ja metsätalouselinkeinon toimintaedellytysten säilyminen. Kaavamuutos on ollut vireillä vuodesta 2014. Lahden museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo lausuu 22.2.2022 päivätystä, Ympäristösuunnittelu Oy:n laatimasta kaavaluonnosaineistosta seuraavaa.

Arkeologinen kulttuuriperintö

Tiedot alueen muinaisjäännöksistä eivät ole ajan tasalla. Viimeksi se on ollut inventoinnin kohdealueena vuonna 2004 suoritettussa Sysmän kunnan täydennysinventoinnissa (*H. Poutiainen 2004: Sysmä - arkeologinen täydennysinventointi*). Suunnittelualue ei kuulunut vuonna 2012 suoritettun Päijänteen ranta-alueiden osayleiskaava-alueen arkeologinen inventoinnin tutkimusalueeseen (*E. Sorvali 2012: Päijänteen ranta-alueiden osayleiskaava-alueen arkeologinen inventointi*). Tiedot alueen muinaisjäännöksistä tulisi siten ehdottomasti päivittää. Suunnittelualueelta tunnetaan entuudestaan kaksi kiinteää muinaisjäännöstä, rautakautinen asuinpaikka (muinaisjäännösrekisterin tunnus *Rapalanlampi* 1000003302), ja historiallisen ajan kummeli (muinaisjäännösrekisterin tunnus *Anttisaari* 1000019952). Lisäksi alueella sijaitsee osa Rapalan historiallisen ajan kylätonttia (muinaisjäännösrekisterin tunnus *Rapala* 1000024232), jonka historia ulottuu ainakin keskiajalle asti. Rapalanlammen rautakautiselle kohteelle ei ole määritelty rajausta ja historiallisen kylätontin status, sijainti ja rajausta perustuvat arkistotutkimukseen (sitä ei ole maastossa tarkastettu). On myös huomattava, että Päijät-Hämeen alueelta on viime vuosien aikana löytynyt historiallisten kylätonttien yhteydestä lähes poikkeuksetta jäänteitä rautakaudesta, mihin myös suunnittelualueelta tunnettu rautakautinen asuinpaikka ja suunnittelualueen ulkopuolelta, Rapalanlammen itäpuolelta, vuonna 2020 metallinilmaisinharrastajien löytämä rautakautinen kalmisto (muinaisjäännösrekisterin tunnus *Mantere* 1000039262) viittaavat. Suunnittelualue on siten sijainniltaan ja topografialtaan erittäin potentiaalinen esihistoriallisille löydöille, eikä sen historiallisen ajan kohteita ole koskaan perusteellisesti inventoitu tai tarkastettu.

Edellä esitetyn perusteella museo edellyttää:

- 1) Suunnittelualueella suoritetaan arkeologinen inventointi painottuen muuttuvan maankäytön alueisiin. Inventoinnin myötä tiedot alueen historiallisista ja esihistoriallisista jäänteistä ajantasaistetaan, uusien ja jo tunnettujen kohteiden statukset ja rajaukset määritellään sekä otetaan huomioon kaavatyössä. Inventoinnin voi tilata haluamaltaan arkeologian toimijalta. Lista arkeologian alan konsulteista löytyy Museoviraston internetsivuilta (kohdasta *Arkeologisten kenttätöiden tilaaminen*). Inventoinnin on täytettävä Museoviraston määrittämät laatuvaatimukset niin tutkimuksen, dokumentoinnin kuin raportoinninkin osalta. Alueellinen vastuumuseo valvoo suoritettavia tutkimuksia ja niiden riittävyttä. Inventoinnin raportti on lähetettävä museolle arvioitavaksi.
- 2) Muinaisjäännöksiä rajat määritellään, merkitään ja yksilöidään indeksinumeroilla (sm-1, sm-2 jne.) kaavakartalle. Kaavamääräys muutetaan vastaamaan Museoviraston määrittelemää muotoa: *Muinaismuistolaila (295/1963) rauhoitettu kiinteä muinaisjäännös. Alueen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen on kielletty. Aluetta koskevista tai siihen liittyvistä suunnitelmista on pyydettyvä alueellisen vastuumuseon (Lahden museot) lausunto. Indeksinumero viittaa kaavaselostuksen kohdenumerointiin.*
- 3) Mahdolliset muut suojeltavat kohteet kuin kiinteät muinaisjäännökset (muu kulttuuriperintökohteet ja muut kohteet) rajataan, merkitään ja yksilöidään indeksinumeroilla (s-1, s-2 jne. – jos kohteita on useita) kaavakartalle. Kaavamääräys on syytä esittää Museoviraston ohjeistuksen mukaisesti: *Muu kulttuuriperintökohde/muu kohde. Alueella sijaitsevat rakenteet on säilytettävä. Suuremmista kohteista koskevista suunnitelmista tulee neuvotella alueellisen vastuumuseon (Lahden museot) kanssa. Jos kohteita on useita, lisätään vielä: Indeksinumero viittaa kaavaselostuksen kohdenumerointiin.*
- 4) Kaavan selostustekstin kohta 5.4 RAKENNETUN YMPÄRISTÖN ARVOT JA ERITYISPIIRTEET SEKÄ ARKEOLOGIA tulee muuttaa muotoon 5.4 RAKENNETUN YMPÄRISTÖN ARVOT JA ERITYISPIIRTEET SEKÄ MUINAISJÄÄNNÖKSET. Sitä on myös täydennettävä ja muutettava siten, että kohteet esitellään kaavakartan indeksinumeroihin viitaten ja kohteiden tiedoista käy ilmi muinaisjäännösrekisterin kohdenumero, tunnus, ajoitus ja tyyppi.
- 5) Kaavan selostustekstin otsikko 3.1.3 *Rakennettu ympäristö* muutetaan vastaamaan luvun sisältöä: 3.1.3 *Rakennettu ympäristö ja muinaisjäännökset.*

Rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema

Suunnittelualue on suurelta osaltaan maakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö (Rapalan kartano ja kulttuurimaisema, Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014) sekä maakunnallisesti arvokas maisema (Rapalan kulttuurimaisemat: Päijänteen vuorimaan maisematyyppi, Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014). Yleiskaavoissa alue jakautuu Päijänteen ranta-alueiden osayleiskaavaan, jossa alue on osoitettu ranta-asemakaavoitettavana, ja Rapalanlammen ranta-alueen osalta Etelä-Sysmän ranta- ja kyläyleiskaavaan, jossa aluetta koskee kma-määräys: *kulttuurihistoriallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokas alue*. Rapalan kartano kaava-alueen ulkopuolella on merkitty sr-määräyksellä: *kulttuurihistoriallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokas kohde*. Maakunta- ja yleiskaavojen kulttuuriympäristön ja maiseman arvoalueen rajaukset eivät ulotu suunnittelualueen läntiseen osaan Päijänteen rannalla, jonne valtaosa lomarakennuspaikoista on ranta-asemakaavassa suunniteltu.

Rakennetun kulttuuriympäristön osalta Rapalanniemi on inventoitu viimeksi 2005 (Könönen, Sysmän rakennetun kulttuuriympäristön selvitys), mitä on käytetty pohjatietona maakuntakaavan inventoinnille 2006 (Wager, Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö). Rapalan kartanoalueen rakennukset on inventoitu Itä-Hämeen kartanoinventoinnissa 1999 (Tervonen, Alho & Översti).

Kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokkaan Rapalan kartanon historia ulottuu 1500-luvulle, jolloin kolmesta tilasta yhdistetystä Rapalasta muodostui Tandefelt-suvun kantatila. Itä-Hämeessä useita kartanoita omistanut suku aateloitiin 1650-luvulla ja Rapala säilyi suvun omistuksessa 1800-luvun loppupuolelle saakka, jonka jälkeen kartanoa omisti etenkin puukaupalla omaisuutensa kartuttanut ja Päijänteen säännöllisen höyrylaivaliikenteen aloittajana tunnettu Severus Konkola. Kartano sijaitsee maisemallisesti arvokkaalla paikalla Päijänteen ja Rapalanlammen välisellä kannaksella. Nykyinen päärakennus on vuodelta 1909, mutta sen ulkoasu uudistettiin jo seuraavalla vuosikymmenellä arkkitehti W.G. Palmqvistin suunnitelmien mukaisesti kartanon siirryttyä 1915 Rudolf Waldenin omistukseen. Päärakennusta ympäröi laajat puistoalueet, jotka on toteutettu puutarha-arkkitehti Paul Olssonin suunnitelmien mukaisesti. Kartanon pohjoispuolella Päijänteelle venevalkamaan johtaa puukujanne. Aiemmin kartanon eteläpuolella Rapalanlammen rantaan asti ulottunutta muotopuutarhaa on jäljellä varsinkin kartanon päärakennuksen ja siipirakennusten (asuinrakennus 1955 ja vanha väentupa) rajaamalla alueella. Kartanoa ympäröivää puutarhaa reunustavat itäpuolella aittarakennukset. Talouspiha sijaitsee kartanon länsipuolella, navettarakennus on 1910-luvun alusta. Muita rakennuksia ovat 12-kulmainen tiilinen vesitorni, jääkellari ja maakellari sekä kartanopihan ja talouspihan välissä sijaitsevat tenniskenttä ja leikkimökki. Päijänteen venevalkamassa sijaitsevat sauna ja venevaja. Kartanosta länteen sijaitsee kolme kartanon entistä torppaa sekä entinen puutarhurin talo, kartanosta itään metsänvartijan talo. (Tervonen, Alho & Översti 1999 Itä-Hämeen kartanoinventointi, Könönen 2005 Sysmän rakennetun kulttuuriympäristön selvitys, Wager 2006 Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö).

Kaavaselostuksessa on kuvattu Rapalan kartanoalueen rakennuskantaa ja puutarhaa, joka selostuksessa on hyvä jäsentää otsikon "Rakennettu kulttuuriympäristö" alle. Itä-Hämeen kartanoinventoinnin aineisto ei ole ollut selvitysaineistona käytössä. Tämä on saatavissa kaavoittajan käyttöön alueellisesta vastuumuseosta. Aiemmat inventoinnit toimivat hyvänä pohjamateriaalina, mutta kaikki alueen inventoinnit ovat kuitenkin jo parinkymmenen vuoden takaa, mistä syystä niiden päivittäminen, täydentäminen ja ajantasaistaminen on tarpeen. Aiempi rakennusinventointi ei ole ulottunut kartanoalueen länsi- ja itäpuolisiin torppiin ja kartanon työväen (puutarhuri, metsänvartija) asuinrakennuksiin. Nämä ja mahdolliset muut rakenteet tulee sisällyttää inventointiin. Tärkeää on tarkastella kulttuuriympäristön kokonaisuutta, joka rakennuskannan lisäksi sisältää mm. puistot, puukujanteet sekä ympäröivät avoimet viljelys- ja laidunalueet, joilla on tärkeä merkitys kulttuurimaiseman kokonaisuuden takia.

Kaavan yhtenä tavoitteena onkin kartanoalueen rakennetun ympäristön arvojen turvaaminen ja maisemallisesti arvokkaiden peltojen säilyminen rakentamisesta vapaina, mitä alueellinen vastuumuseo pitää erittäin hyvänä. Kulttuuriympäristö- ja rakennusinventointiselvitys on tämänkin takia tarpeen, jotta voidaan arvioida vaikutuksia kulttuuriympäristöön ja maisemaan (MRL 9§, MRA 1§) etenkin kaavassa esitettyjen, viljelysten reunamille suunniteltujen loma- ja matkailupalvelurakennusten osalta sekä kartanoalueen osalta. Museo katsoo, että vasta selvityksen perusteella on mahdollista kohdentaa ensin mainittua tavoitetta edesauttavat kaavan suojelumääräykset (MRL 57 §) asemakaavan edellyttämälle tarkkuustasolle. Kaavaluonnoskartalla on esitetty kartanoalueelle am/rm/sr-1-merkintä, joka jää kuitenkin hyvin väljäksi eikä yksilöi suojeltavia kohteita, alueita tai arvopiirteitä. Tätäkin varten tarvitaan ajantasainen ja riittävän kattava selvitys, jonka perusteella kaavaselostuksessa voidaan kuvata rakennetun ympäristön vaalittavat alueet, kohteet ja arvopiirteet asemakaavan sisältövaatimusten mukaisesti (MRL 54§). Selvityksen perusteella laadittaviin suojelumääräyksiin tulee lisätä alueellisen vastuumuseon kuuleminen korjaus- tai muutostöiden yhteydessä. Kartanon vaikutusalueella myös uudisrakentamisen kaavamääräyksiä on syytä täydentää. Em. määräykset on mahdollista täsmentää vasta selvitystiedon pohjalta. Vaikutusten arviointia rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman osalta tulee kokonaisuudessaan selvityksen pohjalta täydentää. Alueellisen vastuumuseon rakennustutkija antaa ohjausta selvityksen päivitys- ja täydennystarpeen kohdentamisessa.

Lahten museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo

tutkimuspäällikkö	Liisa Koskelainen
tutkija, arkeologi	Esko Tikkala
rakennustutkija	Reetta Nousiainen

LAHDEN MUSEOT

Lahti City Museums

Lausunto

D/2995/10.02.01.00/2022

17.6.2022

Alueellinen vastuumuseo

Tiedoksi: Museovirasto, Hämeen ELY-keskus